

Az egyházközségi élet új modellje egy falusi plébánián — Pécel az 1970-es és 1980-as években

Völgyesi Orsolya

*Eötvös Loránd Tudományegyetem Humán Tudományok Kutatóközpontja,
Történettudományi Kutatóintézet — PhD, tudományos főmunkatárs*

A bázisközségek ügye először 1976 decemberében került a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia napirendjére.¹ A tanácskozásról szóló egyik ügynökjelentés szerint a megjelentek egy része — Endrey Mihály váci és Udvardy József szeged-csanádi püspök — pozitívan nyilatkozott a kisközségekről, de fontosnak tartották azoknak az egyházközségi keretekbe való integrálását és azt, hogy a közösségek az egyházi elöljárókkal egységben tevékenykedjenek.² Ez a gondolat a következő években is elvárásként fogalmazódott meg velük szemben mind a hazai egyházi vezetés, mind pedig a Vatikán ez ügyben megnyilatkozó szereplői részéről. Ugyanakkor a magyarországi megnyilatkozások igyekeztek egyértelművé tenni, hogy a hazai bázisközségek közül van egy, még pedig a Bulányi György piarista szerzetes által életre hívott lelkeségi mozgalom, amely szektás vonásokat mutat, nem engedelmeskedik a hierarchiának, és ha nem is tudatosan, de a helyi egyház egységének megbontására törekszik.³ Az alábbiakban bemutatom, milyen lehetősége és mozgástere volt a bázisközségekkel szemben megfogalmazott egyházi elvárások megvalósítására a Bokor lelkeségi mozgalom egyik papjának, Halász Endre péceli plébánosnak.⁴ Továbbá arra keresem a választ, hogy a péceli egyházközség és a képviselő-testület hogyan foglalt állást a plébános személye körül a '80-as évek elején kialakult konfliktushelyzetekben.

¹ MNL OL XIX-A-21-a-K-13a-4/a/1976. A forrást Balogh Margit bocsátotta rendelkezésemre.

² Endrey állítólag azt mondta az ülésen: „a Rákosi-érában ezek az öntevékeny csoportok sok felelősséget levettek a püspökök válláról, méltánytalan lenne tehát, ha a megváltozott körülmények között megkérdésük nélkül döntenének róluk, annál is inkább, mert ezekben a közösségekben sok jó, s a kor szellemének megfelelő kezdeményezés van. Ezért szeretettel és okosan kellene őket koordinálni.” ÁBTL 3. 1. 2. M-41644/1 Barát, 1977. január 26-i jelentés.

³ BENYHE 2015.

⁴ Életéről röviden lásd: ERCSÉNYI 2022.

Halász Endre pályakezdő évei

Halász Endre 1915-ben született Budapesten. Édesapja, Halász Árpád az evangélikus, édesanyja a római katolikus felekezethez tartozott. Az édesapának két házassága volt: az elsőből kettő, a másodikból négy gyermek született. Halász Árpád az első világháborúban szerzett betegsége következtében 1924-ben meghalt, a hat gyermek félárván maradt. Halász Endre az Eötvös József Reáliskolában végezte tanulmányait, s korán megérlelődött benne az elhatározás a papi hivatás iránt. Hite elmélyülésében és döntése meghozatalában fontos szerepe volt hittanárának, Szabó Imrének, akit 1969 és 1971 között az esztergomi főegyházmegye apostoli kormányzójává neveztek ki. Halász Endre egyik testvére, Ervin is pap lett a székesfehérvári egyházmegyében, ő azonban 1974-ben elhagyta az országot.⁵

Halász Endrét 1939. június 29-én szentelték a váci egyházmegye papjává. A következő 12 évben öt helyen volt káplán, illetve hitoktató: Peregén, Lajosmizsén, Kecskeméten, Cegléden és a váci székesegyházban.⁶ Halász 1951-ben lett a péceli római katolikus egyházközség adminisztrátora, majd még ugyanebben az évben plébánosa.⁷ Itt egykori szemináriumi tanárát, a hívek között nagy népszerűségnek örvendő Dr. Rajz Mihályt váltotta, aki 1944 óta szolgált a településen, s aki 1951-ben Soroksáron kapott beosztást.

A fiatal káplán lelkipásztori elhivatottságára utal a Váci Püspöki és Káptalani Levéltárban őrzött két dokumentum. Az egyiket a ceglédi római katolikus tanító és családja írta 1945. március 25-én Pétery József püspöknek, köszönetet mondva azért, hogy Halász Endrét nevezte ki káplánnak:

„Ebben az áldott szívű, fáradhatatlan, jóságos papban megkaptuk mindnyájan azt, amit e súlyos időben egy paptól várni lehetett.”⁸

A másikat a ceglédi katolikus egyesületek írták 1947 júliusában ugyancsak Pétery Józsefnek, kérve, hogy ne helyezze el a káplánt, mert jelenléte az ifjúsági pasztoráció terén áldozatos, és kiváló vezetői rátermettséggel végzett munkája miatt nélkülözhetetlen a településen:

„Ez a 250 tagú, jól beszervezett ifjúság és az utca megbízottak 200 tagból álló csoportja Halász Atyának fáradságot nem ismerő áldozatkészsége, kiváló vezetői rátermettsége nélkül széthullana, hiszen még most indult a nehéz úton és ezt a mai élet sok viharainak kitett ifjúságot úgy érezzük, hogy csak Halász Atyánk Krisztust sugárzó lelke tudja továbbra is összetartani.”⁹

⁵ HALÁSZ 1991: 25. Halász Ervin 1951-től volt Shvoy Lajos székesfehérvári megyéspüspök személyi titkára. Az ötvenes években a hatóságok azonban kétszer is kitiltották Fehérvár területéről, 1954–1956 között, valamint 1957-ben. Csak 1957 júniusától dolgozhatott újra püspöke mellett. 1960 végén a homoszexuális cselekményekkel megvádolt egyházmegyes pap, Hidvégi Ervin ellen indított nyomozás során kihallgatták. 1961 tavaszától Aspiráns fedőnéven jelentett Shvoy külföldi kapcsolatairól. 1962 márciusától vélhetően vele azonosítható a Doktor fedőnevű ügynök, az Aspiráns névvel ettől kezdve nem találkozni a forrásokban. MÓZESSY 2015: 337–338.

⁶ VPKL A. 1. Privata Halász Andreae 1213/51.

⁷ VPKL A. 1. Privata Halász Andreae 948/51, 1271/51.

⁸ VPKL A. 1. Privata Halász Andreae 757/1945.

⁹ VPKL A. 1. Privata Halász Andreae 4319/47

A péceli éveire visszaemlékezők pedig azt emelték ki, hogy Halász Endre papi karakterét és működését a „Krisztusnak való odaadottság” jellemezte. Lelkipásztori kvalitásait jellemzi, hogy egy visszaemlékező szerint a váci püspök — itt a Halással régről jó viszonyt ápoló Endrey Mihályról van szó –, a tehetséges fiatal káplánokat Halász mellé helyezte, hogy nála tanulják meg az alapokat.¹⁰

Plébánosi tevékenységének első időszaka

Halász Endre 1951-től 1983 júliusáig volt tehát Pécel plébánosa. Az ötvenes, hatvanas években mindent megtett azért, hogy az egyházközség hitélete élő és eleven legyen. Odakerülésétől kezdve voltak hétköznapi esti szentmisék, ezek alkalmával rendszeresen napi elmélkedéseket tartott. Nagy figyelmet fordított a gyerekek hitoktatására. Bár a hittanra beiratkozottak száma mindig kiemelkedően magas volt a környező településekhez viszonyítva, az ötvenes években az iskolai hitoktatás körül komoly problémák merültek fel a szülőkre nehezedő politikai nyomás és egyéb adminisztratív akadályok miatt. Ezek ellensúlyozására vasárnaponként bevezette a templomban az úgynevezett keresztény oktatást külön alsós és felsős gyerekek számára, később ez az oktatási forma további korcsoportokkal bővült.¹¹ Nagy odaadással foglalkozott a ministránsokkal is. A leányok ekkor még nem vettek részt az oltárszolgálatban, de a templom takarításában, ünnepi alkalmakor virággal való feldíszítésében vagy a karitatív munkában igen. Halász Endre hétfő esténként ifjúsági szentmisét és hittant tartott:

„Minden prédikációnál többet ért az, amilyen szeretettel foglalkozott velünk egy-egy hittanórán vagy egy-egy betlehemes játékra készülvén, vagy ahogy fogadott bennünket, ha megjelentünk a templomban és a plébánián. Márpedig ifjú korunknak jelentős részét töltöttük ott: hétfő este ifjúsági hittanon, pénteken este énekkari próbán, vasárnap a szentmisén. Hétköznapi is előfordult, hogy ott találtuk magunkat a templom kertjében, és fociztunk, tollasoztunk vagy éppen népdalokat énekeltünk. Amelyikünknek lelki beszélgetésre volt szüksége, azt is megkaptuk.”

— emlékezett vissza egykori hittanosa, Varga Andrásné Széplaki Ilona.¹²

A plébánosi tevékenységének jelentős része olyan időszakra esett, amikor a nyilvános vallásgyakorlat komoly akadályokba ütközött: nem lehetett felállítani az úrnapi oltárokat az utcán, Jézus Szíve vasárnapján, ami egyébként 1944 óta Pécel fogadalmi ünnepe is volt, a hatóságok éveken keresztül megtiltották a körmenetet is.¹³ Halász Endre szociális érzékenysége is megnyilvánult ezekben az években: mivel Pécelen nagyon rosszak voltak a lakásviszonyok, az ötvenes évek elején felajánlotta a plébánia épületét a lakás gondok enyhítésére. Ez a gesztus meglepő a tanácselnököt, de végül hozzájárult ahhoz, hogy egy idős hölgy a gondozójával együtt

¹⁰ Pécelen kezdte papi pályafutását 1974-ben Tarjányi Zoltán (1951–2015), aki gregorián énekkart szervezett a községben (Korponai Erzsébet közlése).

¹¹ 90 év a Szűzanya oltalmában 2018: 71, 101.

¹² Hitvallása: szeretet 2000: 15.

¹³ 90 év a Szűzanya oltalmában 2018: 70–71, 74.

odaköltözzön.¹⁴ Fontos megjegyezni, hogy Pécelen több, a fővárosból kitiltott, politikailag megbízhatatlan személy is menedéket talált, itt élt haláláig Darányi Kálmánné Szemere Márta. Luzsénszky Alfonz jezsuita szerzetes is a péceli plébánián lelt átmeneti otthonra.¹⁵

Visszaemlékezések szerint Halász Endre minden hónap első csütörtökjén és péntekjén gyalog járta be a falut, hogy meglátogassa a betegeket, és elvigye nekik az Oltáriszentséget. Fontosnak tartotta az utcaapostolkodást: a képviselő-testülettel együttműködve felosztották a település utcáit, az apostolkodás feladatait vállalók nemcsak megszólították a katolikus híveket — azokat is, akik az idők során elmaradtak a templomból —, de számontartották a betegeket és a szükségét szenvedőket is. A ministráns lányok feladata volt, hogy egy-egy nagyobb lány vezetésével széthordják a településen karácsony előtt a rászorulóknak készített szeretetsomagokat. Pécelen tehát egy nagyon jól szervezett karitatív munka bontakozott ki,¹⁶ de — amint az a képviselő-testület jegyzőkönyveiből kiderül — a későbbiekben tanulmányozták más településeknek a szegénygondozásban bevált gyakorlatait is.¹⁷

Halász Endre számos fontos infrastrukturális fejlesztést, beruházást, felújítást vezényelt le a képviselő-testülettel az 1950-es évektől kezdve, jelentős mértékben támaszkodva a hívek anyagi áldozatvállalására. Ilyen munkát volt a régi szentély és a sekrestye átalakítása, az oratórium felújítása, a templom kifestése, a víz bevezetése a plébániaépületbe, a temető rendbehozatala, a ravatalozó megépítése.¹⁸ Komoly kihívást jelentett az is, hogy az ő plébánossága alatt mentek végbe a II. Vatikáni Zsinatot követő liturgikus változások, mindenekelőtt a magyar nyelvű liturgiára való áttérés.¹⁹ Hogy ezek lényegét megértesse, időről időre tájékoztatta a képviselő-testületet, 1962-ben például rendkívüli ülésen beszélt a képviselő-testület szerepéről az egyházközség életében,²⁰ 1966. április 17-én pedig egy szentbeszédsorozatba kezdett, melynek célja a zsinat határozatainak ismertetése és annak bemutatása volt, hogyan képzelendő el a hitéletnek a zsinat szellemében történő megújítása.²¹ 1979-ben a képviselő-testület létrehozta a templombizottságot a templombelső zsinati szellemben történő átalakítása érdekében.²² Fontos feladat volt a változások elfogadtatása, mert — a képviselő-testületi jegyzőkönyv szerint — a hívek egy részében ezek ellenérzést váltottak ki.²³ Halással egyházi elöljárója is elégedett volt, 1964. december 19-én eredményes és áldozatos lelkipásztori munkájának elismeréseként a püspök címzetes esperessé nevezte ki.²⁴

Halász Endre amellett, hogy nagy odaadással látta el hivatásából fakadó teendőit, nem egyszer átlépte a hatalom által megszabott kereteket. Már kecskeméti hittanárként sem az elő-

¹⁴ 90 év a Szűzanya oltalmában 2018: 75.

¹⁵ ÁBTL 3.1.2. M-20991/1 Fekete Elek. Az ügynök rendszeresen jelentett a '60-as évek elején a településen élő politikailag megbízhatatlan személyekről, így a plébánosról is a nála élő jezsuita szerzetesről is. Ugyanígy jelentett az '50-es évek második felében a gyanús és megbízhatatlan elemekről a Lajos Árpád fedőnevű ügynök is (ÁBTL I. 3.1.1. – Is. – B 91769).

¹⁶ Benéné Farkas Éva és Korponai Erzsébet közlése.

¹⁷ 90 év a Szűzanya oltalmában 2018: 105; Képviselő-testületi jegyzőkönyv 1977–1983, 1977. szeptember 4-i ülés.

¹⁸ 90 év a Szűzanya oltalmában 2018: 76–84.

¹⁹ 90 év a Szűzanya oltalmában 2018: 87, 2018: 93., 2018: 96.

²⁰ 90 év a Szűzanya oltalmában 2018: 85–86.

²¹ 90 év a Szűzanya oltalmában 2018: 101–102.

²² 90 év a Szűzanya oltalmában 2018: 116–117.

²³ Képviselő-testületi jegyzőkönyv 1977–1983. 1979. január 28-i, február 18-i, szeptember 2-i és október 7-i ülés.

²⁴ VPKL A. 1. Privata Halász Andreae 3644/1964.

írt tankönyvből tanított, ezért hitoktatói engedélyét jó időre megvonták. Egy 1991-ben készült interjújában pedig így emlékezett vissza egy 1960 decemberében történt esetre:

„Az állam feloszlatta az egyházi egyesületeket, én pedig próbáltam ezeket legalább részben pótolni. Hétfőn esténként az egyházi képviselő-testület aktívabb tagjai jártak el hozzám. Egyszer aztán egyenként elvitték őket, és egész éjszaka vallatták az embereket a falhoz állítva, hogy miről szoktunk beszélgetni. 1961-ben pedig házkutatást tartottak nálam, később kiderült, hogy ugyanezen az éjszakán háromszáz plébánián volt házkutatás.”²⁵

Ez utóbbira minden bizonnyal a Fekete Hollók fedőnevű rendőrségi akció keretében került sor. A plébános ugyanakkor a hatóságok megelégedését a vele készült interjúban összefüggésbe hozta azzal, hogy az államellenes szervezkedés miatt életfogytiglani büntetésre ítélt Bulányi György piarista szerzetes, miután 1960 decemberében amnesztiával kiszabadult a börtönből, a péceli Jézus Szíve-templomban lett kisegítő lelkész.

Bulányi György és Halász Endre együttműködésének kezdete

Miután Bulányi szabadulása után hiába jelentkezett papi beosztásért Hamvas Endre csanádi püspöknél, s a rendi keretbe sem térhetett vissza, fizikai munkásként helyezkedett el a fővárosban. Korábbi munkatársa, az úgynevezett második Bulányi-perben szintén börtönbüntetést szenvedő Fekete Gabriella közvetítésével vette fel a kapcsolatot 1961-ben Halással, aki lehetővé tette számára, hogy vasárnaponként kisegítőként dolgozzon a péceli templomban.²⁶ A plébánossal való ismeretsége azonban jóval korábbra datálódott: Halász még az 1940-es, 1950-es évek fordulóján került kapcsolatba a Bulányi vezette mozgalommal, amikor a piarista szerzetes és társai még az Endrey Mihály irányítása alatt álló Actio Catholica (CA) égisze alatt végeztek középiskolás és egyetemista fiatalok között pasztorációs tevékenységet. Halász Endre visszaemlékezése szerint éppen Endrey invitálta őt az AC irodájában tartott megbeszélésekre. Bulányi 1952. szeptember 17-i vallomása szerint Halász ott volt 1950 áprilisában az AC irodájában tartott összejövetelen, és hozzá is szólt az elhangzottakhoz.²⁷ A mozgalommal való kapcsolatára utal, hogy 1952-ben a nőknek szóló nagybőjti lelkigyakorlatot a Bulányival együttműködő Juhász Miklós piarista szerzetes tartotta Pécelen. Elképzelhető ugyanakkor, hogy a plébános ettől függetlenül már a '30-as évekből Vácról is ismerte Juhászt, hisz mindketten ott voltak szeminaristák.²⁸

Bulányi tehát 1961 és 1969 között volt Pécelen kisegítő, ez az az időszak, amikor — visszaemlékezése szerint — a magyar állam és a Vatikán között létrejött részleges megállapodás következtében saját identitását újra kellett gondolnia, s elkezdte írni teológiai munkáját, az öt könyvből álló *Keressétek az Isten Országát* (KIO). Halász Endre pedig már az írás folyamata

²⁵ HALÁSZ 1991: 25.

²⁶ Fekete Gabrielláról lásd: VÖLGYESI 2017.

²⁷ ÁBTL 3.1.5. O-11959 Lombardisták; VÖLGYESI 2023: 119–121.

²⁸ 90 év a Szűzanya oltalmában 2018: 74.

alatt megismerkedett a KIO tartalmával, amelynek teológiáját az évtizedekkel később vele készült interjúbán felszabadító hatásúnak nevezte.²⁹

Halász Endre tagja lett Bulányi papokból álló közösségének. Az 1970-ben Pécelen a papi közösségnek megtartott első lelkigyakorlaton a piarista szerzetes visszaemlékezése szerint Halász Endrén kívül Bisztrai László, Dombi Ferenc, Barcza Barna és Thiry István volt jelen. Belőlük jött létre a Papok I. csoport, hozzájuk csatlakozott rövidesen Havasy Gyula és Szegedi László is, majd valamivel később az ifjabb nemzedékhez tartozó Kovács Tádé esztergomi káplán és az 1972 januárjában közúti balesetben, tragikusan fiatalon elhunyt gemzei plébános, Czákó Imre. A közösség tagjai négyhetente találkoztak valamelyikük plébániáján, a találkozó reggel 9-től délután 3-ig tartott, közös ebédrel egybekötve.³⁰ A Bokor-papok idősebb nemzedékéhez tartozó Halász Endre, Bisztrai László, Barcza Barna, Szegedi László a váci, Havasy Gyula, Tarnai Imre az esztergomi, Dombi Ferenc pedig a székesfehérvári egyházmegyéhez tartozott — tevékenységük tehát elsősorban az ország középső területére koncentrált. A Bokorba való bekapcsolódásukkor Barcza és Szegedi kivételével valamennyien plébánosok voltak, részben az agglomerációban, részben a fővárostól távolabbi, kisebb plébániákon működtek. Noha a Bulányival való kapcsolatuk és közösségsszervező munkájuk miatt a '70-es évek második felétől tartaniuk kellett a diszpozíciótól, a nyolcvanas években pedig már a nyugdíjazástól vagy a felfüggesztéstől, plébánosként mégis nagyobb önállósággal és szélesebb mozgástérrel rendelkeztek, mint a fiatalabb generációhoz tartozó káplánok. Éppen ezért plébániáik (Alsószentiván, Cserhátszentiván, Halásztelek, Mátraverebély, Nagyoroszi, Nagysáp, Ócsa, Pilisszentlélek, Pécel, Süllyap) az 1970-es, 1980-as években rendszeresen otthont adtak a közösség lelkigyakorlatainak és egyéb rendezvényeinek.³¹

A kisközösségek és a péceli egyházközség

Halász Endre a péceli kisközösségeket csak a '70-es évek elején kezdte el szervezni, ebben mindenekelőtt a Halásztelken élő Mlecsenkov Angel volt segítségére: ő vezeti a mai napig a SziKör elnevezésű kiscsoportot.³² A település rövidesen a Bokor-mozgalom egyik fontos bázisává vált. Bulányi itt ünnepelte, igaz, zárt templomajtók mögött, ezüstmiséjét 1968-ban, két évvel később — mint arról már szó esett — itt tartotta meg a papokból álló közösség első lelkigyakorlatát, 1977 és 1983 között pedig itt rendezték meg a Bokor legnagyobb tömeget vonzó rendezvényét, a Bokor-ünnepet.³³

A '70-es évek elején a Bokor-mozgalom főként civil tagjai előadás-sorozat tartottak Pécelen. Kaszap István és Márta fiatal házasként kapott meghívást Halász Endrétől ezekre az alkalmakra, majd pedig a szerveződő kisközösségbe. A Bokor szellemiségével való megismerkedésükre a következőképpen emlékeztek vissza:

²⁹ HALÁSZ 1991: 26.

³⁰ VÖLGYESI 2023: 119.

³¹ VÖLGYESI 2023: 133–134.

³² Interjú Mlecsenkov Angellel 2023. június 28-án.

³³ A Bokor-ünnepet 1976-ban rendezték meg először Ócsán, ez a közösség identitásában máig meghatározónak bizonyuló liturgikus esemény a Bulányi által kezdeményezett, hamvazószerdától pünkösdig tartó 100 imaórából fejlődött ki.

„Itt sok fiatal házaspárral találkoztunk, s lenyűgözött minket az evangélium, melyet főleg civil emberek közvetítettek számunkra. Bandi bácsi persze soha nem beszélt arról, hogy kik az előadók, hova tartoznak valójában, de felsorakoztatta a Bokor akkor már aktív tagjait. Szembesültünk egy egészen más világgal, igen radikális kihívás volt számunkra. Vonzó volt a racionális hozzáállás az evangéliumhoz, átértéztük, hogy Jézus életpéldája, tanítása a követendő példa a számunkra. Nincs más megoldás a világ számára. Mélyen átértéztük, hogy életünknek mások felé kell fordulnia.”³⁴

Kaszapékat tehát az evangélium értelmezésének újszerűsége érintette meg s az, hogy ezeket a gondolatokat civilek képviselték. Elsősorban a fiatalok és a fiatal házaspárok voltak fogékonyak a Bokor által kínált keresztény életformára, s így elsősorban az ő köreikben jöttek létre Pécelen közösségek, de Halász Endre az idősebb nemzedéket is igyekezett kiscsoportokba szervezni.

A plébános a '70-es évektől kezdve igyekezett az általa Pécelen létrehozott kisközségeket integrálni az egyházközség életébe, hosszabb távon pedig a Bulányi által kidolgozott modellt szerette volna megvalósítani, mely szerint az egyházközség kisközségekből épülne fel, és annak vezetői alkotnák a képviselő-testületet. A képviselő-testület összetétele kapcsán ügyelt arra, hogy a nők legalább egyharmadát tegyék ki, s kellő súllyal legyen jelen a fiatalabb nemzedék is. Az egyházközségben képviselő-testületi választásra utoljára 1947. május 11-én került sor Pécelen. 1971 februárjában Halász Endre a testület 8 taggal való kiegészítését javasolta, arra hivatkozva, hogy majdnem egy éve nem volt földműves tagja a grémiumnak, s a fiatalabb korosztály sem képviseltette magát kellő mértékben. A létszám így 32 főre növekedett két földművessel, hét harmincas éveiben járó és három huszonéves résztvevővel — ez az összlétszám felelt meg egyébként az előírások szerint a kb. 6000 fős egyházközségnek.³⁵ 1972-ben a lemondás és elköltözés miatt lecsökkent létszámot, arra hivatkozva, hogy a 40 éven aluliak száma még mindig alacsony, két huszonéves, és egy harmincas éveiben járó fiatalemberrel egészítették ki,³⁶ 1977-ben pedig három nőt választottak a megürült helyekre, az új tagokra elsősorban az egyházközségi szegénygondozásban számítottak.³⁷ Teljes bizonyossággal nem megállapítható, hogy a testület tagjai közül hányan tartoztak valamelyik kisközségbe, de a 70-es években bekerült fiatalok közül már jó páran valamelyik péceli csoportnak a tagjai voltak — ezt támasztják alá az 1979-ben lezajlott személyi változások is.³⁸

Olykor a bázisközségekkel vagy közvetlenül a Bokor-mozgalommal kapcsolatos ügyek is napirendre kerültek a képviselő-testület ülésein. Halász Endre az 1977. november 20-i ülésen ismertette a zsinat és a VI. Pál pápa által 1975 decemberében kiadott *Evangelii Nuntiandi* álláspontját a bázisközségek szerepéről az egyház életében,³⁹ az 1979. november 7-i ülésen pedig tájékoztatást adott a vonatkozó zsinati és szinódusi határozatok alapján arról, meg

³⁴ MERZA 1997: 89.

³⁵ VPKL A. 1. Acta Parochiarum, Pécel 722/71.

³⁶ VPKL A. 1. Acta Parochiarum, Pécel 139/1972.

³⁷ VPKL A. 1. Acta Parochiarum, Pécel 2412/77.

³⁸ VPKL A. 1. Acta Parochiarum, Pécel 388/79; 3023/79.

³⁹ Képviselő-testületi jegyzőkönyv 1977–1983, 1977. november 20-i ülés; 90 év a Szűzanya oltalmában 2018: 110.

lehet-e lelkiismereti okokból tagadni a fegyveres katonai szolgálatot.⁴⁰ Az 1980. június 1-jei képviselő-testületi ülésen pedig Cserháti Józsefnek az *Új Emberben* a bázisközösségekről megjelent írására hívta fel a figyelmet.⁴¹

Az egyházközség életében fontos szerepe volt az ökumenének, ebben kiemelt helye volt az ökumenikus imahétnek.⁴² 1975 januárjától a négy péceli felekezet (katolikus, református, evangélikus és a baptista) egymás templomában felváltva imádkozott. Halász Endre és a református lelkész, Orosz Ferenc, valamint 1977-től az evangélikus pap, Gáncs Péter (a későbbi püspök) havi rendszerességgel összejártak, közösen elmélkedtek, és teológiai kérdésekről beszélgettek. A településen két ökumenikus ifikör is működött. A református lelkész fia, ifjabb Orosz Ferenc elmondta, életében meghatározó szerepe volt az ott megismert erőszakmentességnek, melyet Halász Endre és a Bokorhoz tartozó fiatalok közvetítettek.⁴³

Bulányi György és a hierarchia konfliktusának erőterében

1977 januárjában több Bokor-taghoz hasonlóan Halász Endre útlevelét is bevonták.⁴⁴ A hatóságok részéről Halászt ezekben az években más retorzió közvetlenül nem érte, de mozgását és a hozzá látogatókat megfigyelték.⁴⁵ Az 1980-as évek elején mélyült el ugyanakkor a püspöki kar és Bulányi György közötti konfliktus: egy többéves folyamat eredményeként 1982 júniusában a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia a szerzetes egyes tanait elítélte, őt magát a nyilvános működéstől eltiltotta, ügyét pedig további vizsgálat végett Rómába terjesztették. A Bokorhoz tartozó papok közül már 1981 őszén két káplánt, az esztergomi egyházmegyes Kovács Lászlót és a fehérvári egyházmegyében szolgáló Gromon Andrást fél évre felfüggesztettek. Az 1983-as évben tovább folytatódtak a közösség papjai elleni szankciók. A váci egyházmegyében Halász Endrét 1983-ban nyugdíjazták, ugyanebben az évben a szintén váci egyházmegyes Bisztrai Lászlót Ócsáról Ladánybenére helyezték, a plébánosnak 11 év után kellett elhagynia a települést. Szegedi László sülysápi plébános azonban éppen ettől az időponttól távolodott el a közösségtől teológiai fenntartásai miatt. Az esztergomi egyházmegyében Tarnai Imrét, Havasy Gyulát és Kovács Lászlót akarták elmozdítani, ők azonban Halással és Bisztraival ellentétben nem fogadták el a diszpozíciót, s Rómához fellebbeztek. 1983 nyarán Pataky Kornél püspök a győri egyházmegye öt papjával és két teológushallgatójával aláíratott egy engedelmisségi nyilatkozatot. Az esetről készült napi operatív jelentés szerint az érintettek ellenvetés nélkül aláírták

⁴⁰ Képviselő-testületi jegyzőkönyv 1977–1983, 1979. november 7-i ülés; 90 év a Szűzanya oltalmában 2018: 118. 1979 őszén tagadta meg a katonai szolgálatot az első Bokor-tag, Merza József matematikus. Ezt követően egy három tagból álló küldöttség ment Lékai László bíboroshoz, hogy segítségét kérjék a fegyveres szolgálatot lelkiismereti okokból megtagadó katolikusok ügyében. A küldöttségnek Benyhe Jánosné Bolarics Andrea, Juhász Károly és Halász Endre volt a tagja. ÁBTL I. 2.7.1 NOIJ – BRFK – 160/2/1979. 10. 20. Bő két évvel később, 1981. december 5-én Halász Merza Józseffel, Demeczky Jenővel, Benyhéné Bolarics Andreával kíséri el Bulányit, akit Lékai László egy teológusokból álló négytagú bizottság elé idézett „dialogus” céljából, hogy kivizsgálják a szerzetes által képviselt teológiai nézeteket.

⁴¹ CSERHÁTI 1980.

⁴² 90 év a Szűzanya oltalmában 2018: 111.

⁴³ Ifjabb Orosz Ferenc közlése.

⁴⁴ Útlevétkérelmét 1979-ben és 1981-ben is elutasították azzal az indokkal, hogy utazása „közérdeket sért”. VPKL A. 1. Privata Halász Andreae 670/81., 1192/81.

⁴⁵ Halász megfigyeléséről tanúskodik a következő akta: ÁBTL 3.1.2. M-38381 Dénes.

a dokumentumot, az egyik volt szeminarista, Szabó Gyula (jelenleg mezőörsi plébános) azonban a vele készült interjúbán azt mondta, a nyilatkozat zárómondatát („mindenkori megyéspüspökömnek engedelmeskedem”) csak a „saját lelkiismeretem szavát követve” betoldással fogadták el.⁴⁶

Halász Endre az 1982 februárjában megtartott ülésen arról tájékoztatta a képviselő-testületet, hogy a püspöki iroda igazgatójának látogatásakor közölték vele: vagy áthelyezik egy egyelőre meg nem nevezett Pest megyei, káplán nélküli plébániára, vagy kérnie kell nyugdíjazását. Ő erre — elmondása szerint — azt válaszolta, ha püspöke küldi, engedelmeskedik, de önként nem kéri nyugdíjazását. Halász már az ülés előtt szűkebb körben ismertette a történeteket, minek következtében az irodaigazgató figyelmeztetése ellenére a képviselő-testület elnöke és a munkacsoportok vezetői felkeresték a püspököt.⁴⁷ Bánk József azonban befejezettnek nyilvánította az ügyet, és rosszállását fejezte ki az akció miatt, mert — véleménye szerint — ezzel csak ártanak az ügynek. A plébános szükségesnek látta, hogy minderről tájékoztassa a képviselő-testületet, hiszen — mint ahogy ez a jegyzőkönyvbe is belekerült — ez nemcsak az ő személyes ügye, hanem az egész egyházközségé. Fontosnak tartotta továbbá, hogy beszéljenek arról is, mi maradjon meg mindabból, amit az elmúlt évtizedekben elkezdtek, mi az, amit a zsinat óta véghez vittek, s mi az, amihez a képviselő-testület mint nagykorú keresztények gyülekezete ragaszkodik.⁴⁸

A plébános a június 27-i ülésen elmondta a képviselő-testületnek, hogy a pünkösdi előtti szerdán (vagyis május 26-án) felkereste őt Ákos Géza püspöki helynök azzal a kéréssel, hogy a közelgő lélekvaró ünnepségen Bulányi György és Merza József ne jelenjenek meg. A plébános továbbította a kérést az érintetteknek, azzal a megjegyzéssel, hogy ő senkit nem képes és nem is hajlandó a templomból kitiltani. Azt is közölte a testülettel, hogy a lélekvaró ünnepkel kapcsolatban nem akar változtatni a jövőben sem. Az ülés időpontjában Bulányit a püspöki kar már eltiltotta a nyilvános működéstől, így ez a kérdés is napirendre került, továbbá beszéltek az *Új Ember* áprilisi számában ismertetett 6 pontról, melyek a cikk szerint a piarista szerzetes tanításában eltérnek az egyház álláspontjától, de amely 6 pontot Bulányi abban a formában soha nem vallotta a magáénak. A kifogásolt szöveghelyek ugyanis egy *Új Forrás* című szamizdatkiadványból származtak, melynek nem a szerzetes volt a szerzője.⁴⁹

Halász Endre nyugdíjazása

A váci püspöki levéltárban őrzött iratok és 2000-ben a Gulyás Gyula és Gulyás János által Halász Endréről forgatott, *Mint miközülünk egy* című, kétrészes dokumentumfilm alapján jól rekonstruálhatóak a Halász Endre nyugdíjazását közvetlenül megelőző történések. A plébános 1983. május 11-i levelében tájékoztatta Bánk József érsek-püspököt, hogy Ákos Géza helynök a megelőző héten meglátogatta őt, és közölte vele: a pünkösdi Szentlélek-varást nem szabad

⁴⁶ Bővebben: VÖLGYESI 2023: 127–135.

⁴⁷ Pécelen 1982. január 10-én jött létre a képviselő-testületen belül az evangelizációs, liturgikus, karitatív és gazdasági munkacsoport.

⁴⁸ Képviselő-testületi jegyzőkönyv 1977–1983, 1982. február 11-i ülés.

⁴⁹ Képviselő-testületi jegyzőkönyv 1977–1983, 1982. június 27-i ülés; Közösségben Szent Péter utódjával és a püspökök testületével 1982.

megtartani. A plébános egyházi eljárójához intézett levelében azonban kijelentette: az utasítást nem áll módjában végrehajtani. Döntését azzal indokolta, hogy nem zárhatja be az ajtót a csöndes imádságra összegyűlő keresztény testvérei előtt. Azt az időt, ami még megadatik a számára, nyugodt lelkiismerettel szeretné eltölteni Isten szolgálatában.

„Nagyon kérem érsek atyát, hogy ne engedje megzavarni ennek a néhány száz embernek a csendes imádságát. Az Apostol szavaival kérem: Atyák ne keserítsétek gyermekeiteket. És szabadjon még tisztelettel megkérdezni az egész Bulányi ügygel kapcsolatban, hogy nem lehetne 1983-ban is alkalmazni rá Gamálielel bölcsességét?”⁵⁰

Az ily módon mégis megtartott Bokor-ünnepről Ludányi Kálmán váci prépost és kanonok május 30-i levelében számolt be az érsek-püspökhöz.⁵¹ Őt előzetesen Bánk József Ákos Géza helynökön keresztül azzal bízta meg, hogy Pécelen tartson rövid beszédet, és ismertesse Agostino Casaroli bíboros április 30-i levelének vonatkozó részeit,⁵² az eseményről pedig készítsen magnófelvételt. Fontos megjegyezni, hogy a Casaroli bíboros levelét az *Új Ember* éppen május 22-én, pünkösdvasárnap hozta nyilvánosságra.⁵³ Ludányi délután fél 3 körül érkezett a plébániára Szecsődi Péter püspöki szertartóval, aki egyébként 1977 és 1979 között Pécelen volt káplán. Halász Endre barátságosan fogadta őket, majd azt mondta, szólni fog, hogy mikor menjenek át a templomba. Halász rövidesen három civilbe öltözött pappal tért vissza, akik közül az egyik megkérdezte, rendelkeznek-e az érsektől hivatalos, írásos felhatalmazással. Mivel ilyen-nel nem, csak szóbeli megbízatással rendelkeztek, a civilbe öltözött pap, aki egyébként az ünnepség főszervezője, Gromon András csabdi plébános volt, felkérte őket, hogy ez esetben álljanak el tervüktől, és magnófelvételt se készítsenek.⁵⁴ Ludányi és Szecsődi a háromszor másfél

⁵⁰ Halász Endre Bánk József érsek-püspökhöz. Pécel, 1983. május 11. VPKL A. 1. Acta Parochiarum, Pécel 837/1983.

⁵¹ Ludányi Kálmán Bánk József érsek-püspökhöz. Vác, 1983. május 30. VPKL A. 1. Acta Parochiarum, Pécel 837/1983.

⁵² Casaroli bíboros levelét a magyarországi látogatáson tartózkodó Luigi Poggi érsek, rendkívüli ügyekkel megbízott apostoli nuncius adta át Lékai Lászlónak. Ennek fejleményeiről a második nyilvánosságban a *Beszélő* is beszámolt (*Új fejlemények*, 1983.), és a Bokor-közösség ugyancsak szamizdatban megjelenő kiadványa, a *Karácsonyi Ajándék* is reagált a történetekre a *Kommentár Casaroli államtitkár leveléről* című írásban.

⁵³ Casaroli bíboros Lékai Lászlóhoz, a Magyar Püspöki Kar elnökéhez intézett levelében röviden összefoglalta a Vatikán egyébként már ismert álláspontját a bázisközösségekről, majd a magyar egyházi vezetéstől a Bulányi-ügyről kapott addigi jelentésekre és szóbeli tájékoztatásra alapozva — a doktrinális kérdésektől itt eltekintve — a következőképpen fogalmazott: „Öszentségétől azt a felhatalmazást kaptam, hogy értesítsem Eminenciát: a Szentszék osztva püspöki Karotok gondjaiban, mindazt, amit ti ezekről a »bázisközösségekről« határozatok, jóváhagyja és tekintélyével megerősíti, mert elsősorban az a törődés vezet, hogy a Magyar Egyház egysége megőriztessék.” Fontos megjegyezni, hogy a püspöki kar a Bulányi-féle közösségekről nem határozott semmit, csupán a piarista szerzetes személyével kapcsolatban döntött úgy, hogy eltiltja a nyilvános működéstől. (Szilárd egységben a helyi egyházzal, közösségben a püspökökkel 1983.)

⁵⁴ A váci érsek-püspök 1983. június 1-jén kelt átirata következtében Szakos Gyula székesfehérvári püspök kivizsgálta Gromon András magatartását. (Bánk József érsek-püspök Szakos Gyula székesfehérvári megyéspüspökhöz. Vác, 1983. június 1. VPKL A. 1. Acta Parochiarum, Pécel 837/1983.) Szakos felhívta Gromon figyelmét arra, hogy még saját egyházmegyéjében sincs joga más plébánia templomában intézkedni. A csabdi plébános ezt tudomásul vette, és 1983. június 22-én a következő írásbeli nyilatkozatot tette Szakos előtt: „A pünkösdvasárnapi péceli összejövetel alkalmával nem tiltottam meg a megjelent váci Kanonok Úrnak, hogy Megyefőpásztora megbízásából felszólaljon, hanem azt mondtam: »azt szeretném kérni, ne szóljon«. Legkevésbé sem akartam az illetékes Főpásztort ezzel a kéréssel megsérteni.” Szakos Gyula székesfehérvári megyéspüspök Bánk József érsek-püspökhöz. Székesfehérvár, 1983. június 22. VPKL A. 1. Acta parochiarum, Pécel 837/83.

órából álló programot, illetve annak egy részét a templom oldalkápolnájában hallgatta meg. Az ünnepség három másfél órás részből állt, ezeket félórás szünet választotta el egymástól. A program menetét Gromon András ismertette a jelenlévőkkel. Az első rész gitárral kísért énekléssel kezdődött, a folytatásban egy előadás hangzott el az alázatról, ezt egy húszperces elmélkedés, majd hozzászólások, illetve imádság követte. Az első részt énekléssel zárták. A második rész hasonló koreográfia szerint zajlott, az előadás témája a szegénység volt.⁵⁵ Az első részt követő szünetben Ludányi szerint Halász Endre szabadkozott Gromon fellépése miatt. Ludányi és Szecsődi a második rész után elhagyta a helyszínt, távozásuk előtt megkapták a plébánostól az addig elkészült magnófelvételt. A prépost leveléből kiderül, hogy az ünnepen mintegy 250 fő vett részt, a rendezvényt lezáró szentmisét a tervek szerint Horváth József káplán mondta, melynek középpontjában a szelídség érénye állt. Bulányi ottlétük alatt nem szólalt fel, a szünetben a jelenlévőkkel beszélgetett.

Május 14-én kelt levelében Bánk József püspök arról értesítette Halász Endrét, hogy július 1-jei hatállyal nyugállományba helyezi „egyházi szolgálat érdekében, de figyelembe véve meggyengült egészségi állapotát is”. Ezzel egy időben felajánlotta számára Szada, Tápiószele és Vác-szentlászló üresen álló plébániáit.⁵⁶ Halász Endre május 23-án, hétfőn vette kézhez főpásztornak levelét.

A május 29-i képviselő-testületi ülésen a plébános beszámolt a történetekről. A testületben vita alakult ki arról, hogy mi áll a nyugdíjazás hátterében, mit kell érteni az „egyházi szolgálat érdekében” kifejezésen. Végül egyhangú határozatot hoztak arról, hogy azonnal levelet írnak a püspöknek, hogy amennyiben lehetséges, ne nyugdíjazza Halász Endrét. A testület tehát demonstratív módon fejezte ki, hogy egységesen a plébános mögött áll. A levélben úgy fogalmaztak: a nyugdíjazás híre lesújtotta az egész egyházközséget, úgy, mint amikor egy családban meghal a legkedvesebb családtag. Nem látnak okot a nyugdíjazásra, hiszen a plébános egészsége rendben van, s mindig a legnagyobb buzgalommal vezette az egyházközséget a II. Vatikáni Zsinat szellemében.

„Valóságos gondviselő atyja volt az egyházközségnek: ahol lelki vagy anyagi segítségre volt szükség, ő ott mindig megjelent és segített! Nem is tudjuk elmondani vagy leírni érdemeit, melyek az ő nevéhez fűződnek! Mindig a lelki dolgokat helyezte előtérbe és csak ezután következett más. A plébánia ajtaja mindig mindenki előtt nyitva állt, sokszor mondta: ha súlyos beteg van, éjjel is hívják őt, nehogy a szentségek felvétele nélkül haljon meg testvérünk.”⁵⁷

Halász Endre még ugyanaznap — Szentháromság vasárnapján — a vasárnapi prédikációban jelentette be a híveknek nyugdíjazását: beszédében hangsúlyozta, nem érzi úgy, hogy nem engedelmeskedett püspökének, s mindvégig a II. Vatikáni Zsinat szellemében iparkodott tevékenykedni. Azt is megemlítette, hogy a sajtóban, olykor még az *Új Emberben* is lehet arról ol-

⁵⁵ Ludányi leírásából valószínűsíthető, hogy az első előadó Simonyi Béla volt, aki nem sokkal azelőtt szabadult a fegyveres katonai szolgálat megtagadása miatt rá kirótt 14 hónapos fogházbüntetésből. A második előadást pedig minden bizonnyal Márczi Anna és Demeczky Jenő tartotta.

⁵⁶ VPKL A. 1. Privata Halász Andreae 789/83.

⁵⁷ A levél a képviselő-testületi ülés jegyzőkönyvének mellékleteként olvasható: Képviselő-testületi jegyzőkönyv 1977–1983, 1983. május 29-i rendkívüli ülés.

vasni, hogy zsinati gondolatok megvalósítása elakadt az egyházban.⁵⁸ A váci püspöki levéltárban a képviselő-testület levele nincs iktatva, megtalálható viszont a péceli hívek június 10-én kelt támogató levele, amelyben a nyugdíjazás visszavonását kérték.⁵⁹

A Bokor-közösséghez tartozó Kaszap házaspár felajánlotta a plébánosnak, hogy gondozásra szoruló, mozgássérült testvérével együtt költözzön az ő házukba, ahol élete végéig biztosítják számukra a nyugodt körülményeket. Halász Endre azonban nem szegült szembe eljárójának intézkedésével, és a gödöllői főplébániához tartozó Szadára költözött. A már említett május 29-i képviselő-testületi ülésen a plébános a következőkre kérte a megjelenteket:

„senki ne hagyja el a helyét a plébánosváltás miatt, különösen fontos ez az utcaapostolok esetében. A testület megbízatása 1984. december 31-ig szól. Teljes bizalommal legyenek az új lelkipásztor iránt. Minden megkezdett munkát folytatni kell, mert az szolgálja az egyházközség érdekét.”⁶⁰

Az utód

Halász utódja a bagi plébános, Fila Lajos lett. A vele készült interjúban Halász Endre elmondta, ő eredetileg Fila Bélát szerette volna megnyerni a feladatnak.

„Tudtam, hogy a püspök szívesen tenné Bélát Pécelre és kértem a Lajost, hogy biztassa öccsét, ha Pécelre akarja őt helyezni a püspök úr, nehogy azt higgye, hogy ezzel nekem rosszat tesz, mert nekem jó lett volna ő utódként, hisz nem olyan szemellenzős, mint a bátyja. És Fila Béla szeret engem, tanítottam a kis szemináriumban. Azonban erre nem került sor, mert Béla azt mondta, hogy ő nem változtat már helyet, mert a Gál [Gál Ferenc] nemsokára nyugdíjba megy, és őt kéri utódjának. Viszont ajánlotta a bátyját. Én eleve tudtam, hogy Fila Lajos nem alkalmas erre. 70-ben vagy 71-ben Lajos papi lelkigyakorlatot tartott Pannonhalmán, akkor ahogy ott beszéltünk vele, láttuk hogy ő teljesen dialógusképtelen. Ő egyáltalán nem hajlandó meghallgatni a másik ember véleményét, lesöpört mindent. Az ottani papok megállapították, hogy ő teljesen dialógusképtelen.”⁶¹

Az átadás-átvételnél tartott, július 10-i képviselő-testületi ülés jegyzőkönyve szerint Fila Lajos a laikusok új helyéről és szerepéről, a szolgálati papság és az általános papság közötti különbségről, az egyház egységének fontosságáról és az engedelmességről beszélt részletesebben.⁶² Ebből már sejthető volt, hogy az új plébános egyházképe jelentősen eltér elődjétől. Mindezek ellenére kezdetben jó munkakapcsolat alakult ki kettőjük között, idővel azonban ez megváltozott. Minderről Halász egy 1989. november 21-én, Marosi Izidor váci püspökhöz írt levelében

⁵⁸ A Halász Endre prédikációjáról készült magnófelvételt Korponai Erzsébet bocsátotta rendelkezésemre.

⁵⁹ VPKL A. 1. Privata Halász Andreae 928/83.

⁶⁰ HD 1983. év – Péceli Római Katolikus Egyházközség (letöltés 2025. március 14.); 90 év a Szűzanya oltalmában 2018: 131.

⁶¹ HALÁSZ 1991: 27.

⁶² Képviselő-testületi jegyzőkönyvek 1977–1983 között, 1983. július 10-i ülés.

s a már többször idézett 1991-es interjújában is beszámolt.⁶³ Fila kezdetben tudomásul vette a péceli hívek azon igényét, hogy továbbra is Halásznál gyónhassanak. Másfél évig minden elsőpénteken ő maga ment autóval Szadára elődjéért. Később a Bokor-közösség tagjai kérték az új plébánost, hogy olvassa el Bulányinak a *Keressétek az Isten Országát* című ötkötetes munkáját. Halász szerint a második kötetben Fila eretnekséget talált. Húszoldalas kritikájára Halász ugyanilyen terjedelemben válaszolt. Ez azonban nem győzte meg a plébánost, ezt követően pedig ő maga nem hívta Halászt, de kijelentette, ha valaki a hívek közül igényt tart szolgálataira, az elé nem gördít akadályt a továbbiakban sem.

Eközben az egyházközségben működő Bokor-közösségekkel szemben is kifejezésre juttatta fenntartásait. Kaszapék a velük készült interjúban felidéztek, hogy 1983 szilveszterén a péceli Bokor-közösségek tagjai összegyűltek lakásukon, s ekkor egy ismerkedő találkozási meg-hívták az új plébánost is. Ő azonban érzékeltette, hogy nem kíván kapcsolatot tartani velük a jövőben, így többet nem is hívták összejöveteleikre.⁶⁴ Halász Endre elmondása szerint 1985 januárjában Fila Lajos a jórészt kisközségi tagokból álló templomi énekkar tagjainak adta értésére, hogy nem tartja kívánatosnak, hogy bárki is kapcsolatban legyen Bulányi Györggyel. Az éles fordulatot a péceli egyházközség és Halász Endre életében azonban az 1987-es esztendő hozta:

„Két év múlva viszont megszavaztatta a testülettel, hogy nem várja meg, míg a Hittani Kongregáció eretneknek nyilvánít, hanem máris úgy döntenek, hogy semmiféle funkciót nem végezhetnek a péceli templomban.”⁶⁵

Ennek következtében Halász — mint ahogy püspökéhez írt levelében fogalmazott — sorozatban keresztelt gyerekeket és esketett párokat Szadán. 1991-ben a vele készült interjúban azt is elmondta, bár 1987-ben új választásokat tartottak az egyházközségi képviselő-testületben, so-kan azonban hivatalban maradtak a régi tagok közül.⁶⁶ Döntésüket Halász így magyarázta:

„Érdekes, hogy volt egy ember a testületben, akivel különböző problémáim is voltak, és pontosan ez állt ki akkor a védelmemre, hogy hogy lehet ilyen határozatot hozni ellenem, aki itt mi mindent csináltam. És egy másik, aki meg nagyon közel állt hozzám, az mondta, hogy értsem meg, itt nem rólam van szó, hanem Bulányiról. Itt a bulányizmust ítélik el. Egyszóval így győzte meg őket Fila Lajos, hogy ez nem rám vonatkozik, és ilyen furcsa lelkiállapotban szavaztak.”⁶⁷

A péceli egyházközség képviselő-testületének jegyzőkönyve az 1987. szeptember 20-i ülésről azt rögzítette, hogy Fila Lajos plébános kifejtette az egyház hivatalos álláspontját a bázisközsé-

⁶³ Halász Endre Marosi Izidorhoz. Szada, 1989. november 21. VPKP A. 1. Privata Halász Andreae 1794/1989; HALÁSZ 1991: 27.

⁶⁴ Interjú Kaszap Istvánnal és Kaszap Mártával 2024. július 11-én.

⁶⁵ Halász Endre Marosi Izidorhoz. Szada, 1989. november 21. VPKP A. 1. Privata Halász Andreae 1794/1989.

⁶⁶ A választásokat valójában 1986. május 18-án tartották, Fila ennek eredményét 1986. július 22-én terjesztette fel. VPKL A. 1. Acta Parochiarum, Pécel 1266/1986.

⁶⁷ HALÁSZ 1991: 27.

ségekről. Ezzel összefüggésben pozitívan beszélt a Regnumról, a Fokolare mozgalomról és a karizmatikusokról, Bulányi tanítását azonban tévesnek és veszélyesnek minősítette. Arról is beszélt, hogy a Hittani Kongregáció várja a szerzetes válaszait a hozzá intézett kérdésekre. A plébános kijelentette, amennyiben Halász Endre nyilatkozik arról, hogy nem vallja Bulányi tanítását, az egyházmegye azonnal rehabilitálja. Amíg azonban gyanúsított, ő nem engedi, hogy itt működjön. A péceli Bokor-közösségekkel kapcsolatban pedig azt mondta, azok a lelkipásztori, szociális munkában nagy segítségére vannak az egyházközségnek. Ha tehát kijelentik, hogy ragaszkodnak az egyház tanításához, nincs ellenük kifogás. A plébános azon megszólalásával, hogy Halász addig nem működhet Pécelen, amíg nem határolódik el Bulányi tanaitól, világos elvárást fogalmazott meg a képviselő-testülettel szemben. A kérdés pedig úgy került szavazásra, megvárják-e a Bulányi-ügy hivatalos rendezését, vagy már az előtt határoznak Halász Endre további működéséről. Hat fő ellene volt az előzetes állásfoglalásnak, a többségi álláspont értelmében azonban a következő döntés született:

„A képviselőtestület kéri, hogy Halász atya ne működjön, amíg az elvi döntés meg nem történik.”⁶⁸

Fila Lajos az ezután kibontakozó vitát elnöki jogkörével élve berekesztette. Ezzel szemben a Péceli Római Katolikus Egyházközség honlapján egy, több forrásból összeállított, historia domusnak nevezett kronológiában a következő olvasható:

„A szeptember 20-i ülésen — a jegyzőkönyv szerint — jelentős feszültség alakult ki (igazi vita azonban nem) a korábbi plébános bázisközösségekhez való tartozása és az ott kifejtett tevékenysége miatt. Erről dr. Fila Lajos részletesen kifejtette az egyház álláspontját, amellyel ő maga is egyetértett. Mindazonáltal fontosnak tartotta közölni: a péceli bázis nagy erénye, hogy a lelkipásztori munkában, illetve a szociális területen nagy segítséget tudna nyújtani.”⁶⁹

Összegzés

Halász Endre egyházi rehabilitációjára a rendszerváltás után került sor, 1991-ben Pécelen, egy ünnepélyes szentmise keretében. A plébános rehabilitációjára irányuló kezdeményezés Szadáról indult ki, de a péceli hívek is nagy számban csatlakoztak hozzá. Halász Endre minden megnyilatkozásában következetesen állította, kényszerű nyugdíjazására az Állami Egyházügyi Hivatal nyomása miatt került sor. A Gulyás testvérek által készített dokumentumfilmben megszólaló Bánk József nyugalmazott érsek-püspök is ezt a verziót erősítette meg, hangsúlyozva, hogy a nyugdíjazással meg akarta óvni a plébánost az erősebb szankciótól, a felfüggesztéstől. Kétségtelen, hogy Halász Endre plébánosi működésének utolsó éveiben belekerült a Bulányi György és a Bokor-mozgalom körül kialakult egyházpolitikai viták erőterébe, s egyszerre kel-

⁶⁸ A péceli Római Katolikus Egyházközség képviselő-testületi jegyzőkönyve, 1987. szeptember 20-i ülés.

⁶⁹ HD 1987. év – Péceli Római Katolikus Egyházközség (letöltés: 2025. március 16.)

lett lelkiismerete szavát követnie és az egyházhoz való hűségét bizonyítani. Az egyházközségnek és a képviselő-testületnek pedig időről időre döntenie kellett, hogy egy erősen manipulált közegben, ahol csak az egyik félnek volt lehetősége a nyilvánosságban megszólalni, képes-e felelős, nagykorú keresztényként a lelkiismeret szavára hallgatni, vagy inkább a kívülről és felülről megfogalmazott vélt vagy valós elvárásokhoz igazodik. Úgy tűnik, a képviselő-testület többsége a Bulányi-ügy eszkalálódásának hatására azonosult az új plébános, Fila Lajos intencióival, s az egyházhoz való lojalitását úgy fejezte ki, hogy korábbi plébánosának, ha egy kérés formájában is, de megtiltotta, hogy a községben papi szolgálatot végezzen (s így aranymiséjét is Szadán kellett megtartania 1989-ben). Vagyis lokális szinten saját hatáskörükben hasonló módon szankcionálták Halász Endrét, mint öt évvel korábban a magyar püspöki kar Bulányi Györgyöt. Végül összevetve a levéltári forrásokat és a személyes elbeszéléseket a péceli egyházközség interneten és nyomtatott formában elérhető „hivatalos” történetével, látható: a plébános és a képviselő-testület viszonyában egy ponton két eltérő s egymásnak ellentmondó narratíva él még napjainkban is.

Felhasznált irodalom

LEVÉLTÁRI ÉS KÉZIRATOS FORRÁSOK

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

2.7.1 Napi operatív információs jelentések (NOIJ)

3.1.2. Munka dossziék (M-dossziék)

3.1.5. Operatív dossziék (O-dossziék)

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

XIX-A-21-a Állami Egyházügyi Hivatal. Elnöki iratok, 1951–1989.

Váci Püspöki és Káptalani Levéltár (VPKL)

A. 1. Püspöki Levéltár. Váci Püspöki Hivatal iratai. Egyházkormányzati iratok. Acta Parochiarum. Plébániákra vonatkozó iratok

A. 1. Püspöki Levéltár. Váci Püspöki Hivatal iratai. Egyházkormányzati iratok. Privata. Személyi Iratok

Képviselő-testületi jegyzőkönyv 1977–1983.

A péceli Római Katolikus Egyházközség képviselő-testületi jegyzőkönyve 1977 és 1983 között I. kötetben.

SAJTÓFORRÁSOK, INTERJÚK

CSERHÁTI József

1980 Egyházi bázisközösségek. *Új Ember* 1980. június 1. 1769. szám, [3.]

Hitvallása: szeretet

2000 Hitvallása szeretet. Szelídek fogják lakni a földet 3. rész. *Pécel ESE Híradó kulturális és közéleti folyóirat*. 2000. december 5., 14–15.

90 év a Szűzanya oltalmában

- 2018 90 év a Szűzanya oltalmában. A péceli Római Katolikus Egyházközség története évek-re lebontva az írott História Domus, a képviselőtestületi jegyzőkönyvek és az emberi emlékezet alapján. A szöveget rögzítette, kiegészítette és magyarázatokkal ellátta: Dr. Lukács Ferenc egyháztanács elnöke. [Pécel:] A péceli Római Katolikus Magyarok Nagyasszonya Egyházközség.

Közösségben Szent Péter utódjával és a püspökök testületével

Új Ember, 1982. április. 4., [3.] Szilárd egységben a helyi egyházal, közösségben a püspökökkel.

Új Ember, 1983. május 22., [1.] Új fejlemények.

Beszélő Összkiadás, 479–480.

Interjú Kaszap Istvánval és Kaszap Mártával 2024. július 11-én. Készítette Völgyesi Orsolya. (Az interjú a szerző birtokában.)

Interjú Mlecsenkov Angellel 2023. június 28-án. Készítette Völgyesi Orsolya. (Az interjú a szerző birtokában.)

SZAKIRODALOM

BENYHE Bernát

- 2015 Bokor — állam — egyház. A Bulányi György-féle Bokor közösség, a kommunista pártállam és a magyar katolikus hierarchia. In TÖRÖK József — TUSOR Péter — TÓTH Krisztina (szerk.): *Katolicizmus Magyarországon a II. Vatikáni zsinat korában. Tanulmányok és inventárium.* (Collectanea Studiorum et Textuum 2/1.) Budapest: Gondolat, 257–325.

ERCSÉNYI András

- 2022 Halász Endre (Bandi bácsi) élete. *Koinónia* 29/9, 5124–5127.

HALÁSZ Endre

- 1991 Ha a család nem egyház, nincs egyház. [Interjú HALÁSZ Endrével. Készítette VÉRTES István és DOMBI Tibor.] *Érted vagytok* 2/6, 25–28.

MERZA József (szerk.)

- 1989 *Életrépek. Harminchárom riport és beszámoló a Bokor közösség családjairól, csoportjairól.* Budapest: Család Alapítvány.

MÓZESSY Gergely

- 2015 Beszűkített mozgástérben. Shvoy Lajos székesfehérvári püspök és a hatalom 1961–1962 fordulóján. In KLESTENITZ Tibor — ZOMBORI István (szerk.): *Litterarum radices amarae, fructus dolces sunt. Tanulmányok Adriányi Gábor 80. születésnapjára.* Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 333–346.

VÖLGYESI Orsolya

- 2017 Katolikus kisközösségek az 1950-es években. A Fekete Gabriella és társai elleni per tanulságai. In HÉJJA Julianna Erika — SÁFÁR Gyula (szerk.): *EÁrchívum. Tanulmányok Erdész Ádám hatvanadik születésnapja tiszteletére*. Gyula: Magyar Nemzeti Levéltár Békés Megyei Levéltára, 87–97.
- 2023 A Bokor papjai. Egy katolikus megújulási mozgalom egyházi hálózatai az 1970-es, 1980-as években. *Korall* 24/94, 114–138.

A new model of parish life in a rural church. Pécel in the 1970s and 1980s.

The study deals with the history of the Roman Catholic parish of Pécel in Pest County, with special emphasis on the 1970s and 1980s. Endre Halász (1915-2001) was the parish priest of the village from 1951. The parish priest did much to revitalise the faith life during the years of dictatorship and was generally respected and appreciated by the faithful. However, Archbishop-Bishop József Bánk of Vác retired him in 1983 under pressure from the state. The parish priest was a member of the Bokor base community founded by the Piarist monk György Bulányi in the second half of the 1960s. This spiritual movement, which was built up from a network of autonomous communities, rejected armed military service in the name of non-violence, which proved particularly dangerous in the eyes of the authorities.

Halász regularly hosted community events in the parish, such as the so-called Bokor celebrations, and, together with the parish council of Pécel, tried to integrate small groups organised locally into parish life from the 1970s onwards. This study aims to show what room for manoeuvre the parish priest had when he tried to resist state and church pressure in the early 1980s and listened to his conscience. The study will also examine the behaviour of the parish council at the time of the parish priest's forced retirement, and how the attitude of the new parish priest and the council towards Endre Halász changed in the second half of the 1980s, in line with the perceived or real expectations of the Church.

